

KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZET A SZÉKESFEHÉRVÁRI SZENT ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUMBAN

Számvetés az elmúlt öt esztendő nehézségeiről és eredményeiről

SZÜCSI FRIGYES¹ – KISS ALEXANDRA¹ – BEREKOVÁ VERONIKA¹

Magyar Régészet 15. évf. (2026) 2. szám, pp. 58–63.

A Magyar Régészet 2021. nyári számában jelent meg az a cikkünk, amelyben bemutattuk a székesfehérvári Szent István Király Múzeum 2013–2019 közötti együttműködését a múzeumbarát fémkeresősökkel, valamint a 2020-ban létrehozott közösségi régészeti program első évének eredményeit. Az elmúlt 5 esztendőben az önkénteseink száma megkétszereződött, 2026 júniusában mintegy 160 regisztrált tag szerepelt a nyilvántartásunkban. A múzeum szinte minden régészeti terepmunkáján megforduló önkéntesek koordinálása, szakmai felügyelete és oktatása a jogszabályokban előírt régészeti feladatellátás, illetve muzeológusi feladatok mellett jelentős többletmunkát követel meg a régészek részéről. Az alábbiakban bemutatásra kerülő eredmények azonban bizonyítják, hogy a befektetett munka az örökségvédelem, a tudomány és a régészet társadalmasítása szempontjából is messzemenően megtérül.

Kulcsszavak: önkéntes, fémkereső, Fejér vármegye, római villa, avar temető, középkori templom

VÁLTOZATLAN CÉLOK ÉS PROTOKOLL

A székesfehérvári Szent István Király Múzeum Közösségi Régészeti Programjának elsődleges céljaként a nemzeti kulturális örökségünket képező régészeti lelőhelyek megóvását tűztük ki. Ezzel, többek között csökkenthetjük az illegális fémkeresős tevékenység okozta rongálást és leletmegsemmisítést, és így a régészet iránt érdeklődő – fémkereső nélküli vagy fémkeresővel rendelkező – civil polgárok összefogása és integrálása a múzeumi rendszerbe részleges megoldást kínálhat régészeti örökségünk felderítésére, védelmére és megmentésére. Fontosnak tartottuk, hogy önkénteseink, kiváltképp a múzeumbarát fémkeresősök, megismerjék a régészeti munka komplexitását és a megfelelő alapismeretek (terepi protokollok, jellemzőbb tárgytípusok felismerése stb.) elsajátításával felelősségteljesen végezzék hobbitevékenységüket. Ehhez nem elegendő a műszeres leletfelderítéseken és a nagyközönségnek szervezett előadásokon való részvételük, hanem olyan programokra van szükség, ahol a régész-muzeológusok munkáját segítve aktívan részt vehetnek egyrészt az ásatásokon, a bontómunkába bekapcsolódva, másrészt a régészeti leletanyag elsődleges feldolgozásában (elsősorban nyilvántartásba vételében). Mindebben példaként szolgált számunkra a Közösségi Régészeti Egyesület által összehangolt Pest vármegyei közösségi régészeti program.

A programunk működését a 2020 márciusától életbe lépett protokollunk szabályozza, a működtetését pedig a múzeum közösségi régészeti munkacsoportjának régészei látják el a jogszabályokban előírt régészeti és muzeológiai szakfeladataikon felül. A programhoz egy jelentkezési lap kitöltésével és aláírásával lehet csatlakozni, amelyet a kozossegi.regeszet@szikm.hu címre kell elküldeni (Szücsi & Kiss 2021, 89–96).

PROGRAMOK ÉS EREDMÉNYEK (2021–2026)

Topográfiai kutatások és nehézségeik

A program egyik legnagyobb kihívását a tervszerű, célzottan megvalósuló, konkrét topográfiai kérdésekhez kapcsolódó kutatások szervezése jelenti. Az intézményben rendelkezésre álló humán erőforrás nem teszi lehetővé olyan külön szakmai koordinátor alkalmazását, aki a vármegye régészeti topográfiai kutatásait összehangolná és irányítaná. Ennek következtében ezen tevékenységek többnyire eseti jelleggel valósulnak

¹ Szent István Király Múzeum, e-mail: szucsi.frigyes@szikm.hu, kiss.alexandra@szikm.hu, berek.veronika@szikm.hu

meg, és nem közép- vagy hosszú távú program részeként, amelyre jó példa a 2023-ban a Magyar Nemzeti Múzeum és a Szent István Király Múzeum között létrejött együttműködés a Nemzeti Régészeti Topográfia Fejér vármegyei munkálataira. Az önkéntesek aktív közreműködésével megkezdődött Iváncsa és Adony térségének topográfiai kutatása, amelynek során több, korábban ismeretlen régészeti lelőhelyet sikerült azonosítani. A program kezdetben ígéretes eredményeket hozott, azonban koordinációs és kapacitásbeli nehézségek miatt lendülete megtorpant.

Az önkéntesek munkája az új régészeti lelőhelyek feltérképezésében is meghatározó. Molnár Csaba önkéntesünk a műholdfelvételek szisztematikus elemzésével Fejér vármegye területén több száz új, potenciális régészeti lelőhelyet azonosított, közöttük számos temetkezési helyet, ez a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet „Temetők az űrből” projektjének is a kiindulópontját jelentette. A projekt első hitelesítő feltárására is Fejér vármegyében, Seregélyes–Balogi-dűlőben került sor 2025-ben a székesfehérvári múzeum önkénteseinek segítségével. Ugyanakkor a múzeumi szakemberek korlátozott kapacitása miatt e lelőhelyek helyszíni hitelesítése, dokumentálása és nyilvántartásba vétele jóval lassabb ütemben halad.

Csákberényi tervásatások – sorban állás az avar kor kutatásáért

A 2019–2020-ban közösségi régészeti eseményként sikeresen megvalósuló Csákberény–orondpusztai tervásatások (SZÜCSI & KISS 2021, 91, 94; SZÜCSI 2020, 1–11) folytatásaként került sor 2021-től, az alig egy kilométerre, az Arató-szérű nevű területen felfedezett ugyancsak avar kori temető mentő- majd tervásatására (SZÜCSI 2025, 263). Itt egy korábbi, meghíúsult golfpálya-beruházás során teljesen átforgatták a tájat, és egyúttal – amint a feltárások során nyilvánvalóvá vált – néhány tucatnyi sírt elpusztítottak. A belterületi besorolásra és az esetleges későbbi, földmunkával járó beruházásokra tekintettel Orondpuszta helyett Arató-szérűn folytattuk a terepi munkákat. Már tavasszal, a temető felfedezését követő mentő feltáráson önkéntesek segítettek minket, de a 2021–2024 közötti tervásatásokon évi 40–60 civil vett részt a bontómunkában. Létszámukat csak 2025-ben kellett 10 főben korlátoznunk, mert az 5 egyetemről érkező közel 30 régészhallgató és további 5 közösségi szolgáltató diák koordinálása, illetve oktatása a bontásra és a dokumentációra lekötötte a szakmai stábunk minden kapacitását. 2021-ben és 2024-ben NKA pályázatokon elnyert támogatással valósult meg az ásatás, továbbá dr. Vécsei László polgármester és Csákberény Község Önkormányzata mellett számos cég (külön kiemelnénk az Útéppark Kft.-t a gépi földmunka biztosításával) és magánszemély (kiemelve Szabó Lászlót és Beker Editet) támogatott minket évről-évre.

2021 májusában (NKA miniszteri kerettámogatással) nyílt meg a csákberényi Gróf Merán Fülöp Vadászati és Erdészeti Múzeumban a *Kulcs az ősokhöz – A csákberényi avar kori temető és a közösségi régészet* című időszaki régészeti kiállításunk, amelyet egy év alatt 3450-en tekintettek meg. Célunk állandó kiállítás létesítése ugyanott, amely a két avar kori temető ásatásait – különös tekintettel a közösségi régészeti közreműködésre – és azok tudományos jelentőségét mutatja be közérthetően.

A 2021–2025 között feltárt 218 sír tudományos feldolgozása is folyamatban van, az első eredményeket – a drótékszerek késő avar kori időrendet átíró új keltezéséről (SZÜCSI 2023, 212–214, 216–217; SZÜCSI 2026, 75–76, 90, 4. kép), a többes temetkezésekről (SZÜCSI, LIBOR & LENCSÉS 2024, 293–315), illetve általában a leletanyagról és a temetkezési szokásokról – beépítettük számos eddig megjelent cikkünkbe és a régió avar korát monografikusan feldolgozó könyvünkbe (SZÜCSI 2025).

1. kép: Fogyatékkal élő gyermekekből álló csoport látogatása a 2025. évi Csákberény–arató-szérűi tervásatáson (fotó: Nagy Dávid)

Bodajki tervásatások – egy római villagazdaság kibontakozó története

A Bodajk–Proletár-földek lelőhelyen 2019 óta zajló kutatás célja a római kori villagazdaság szerkezetének, építéstörténetének és a hozzá kapcsolódó temetőnek a vizsgálata, valamint az intenzív mezőgazdasági művelés következtében fokozatosan pusztuló lelőhely dokumentálása és megmentése. A projekt kezdetől fogva közösségi régészeti eseményként, önkéntesek aktív közreműködésével és a helyi önkormányzat támogatásával valósul meg. Az eddigi vizsgálatok eredményeként egyre részletesebb kép rajzolódik ki a *villa rustica* történetéről (KISS 2022a, 55; KISS 2023, 102). A terepbejárások, műszeres leletfelderítések és a 2021-ben végzett geofizikai felmérés eredményeként lehatároltuk a lelőhely kiterjedését, ismereteket szereztünk a villához tartozó épületekről, köztük a több periódusú, szabálytalan alaprajzú főépületről, valamint azonosítottuk a hozzá tartozó temető helyét.

A főépület feltárását célzó, 2022-ben megkezdett tervásatások során két építési periódust sikerült elkülöníteni. A 4. századi, *terrazzo*- és döngölt padlóval ellátott lakóépület egy 2–3. századra keltezhető földbemélyített objektumra, valamint viszszabontott falalapozásokra épült. A temető kutatása 2021-ben vette kezdetét, és 2025-re 21 – rossz megtartású vagy bolygatott – sírját tártuk fel. A feltárások eredményeként a temető kiterjedését is hozzávetőlegesen lehatároltuk, ugyanakkor a mezőgazdasági művelés által teljesen elpusztított sírok a temető eredeti határainak rekonstrukcióját és sírszámának meghatározását jelentősen nehezítik. A temető használata a 4. század középső harmadára, második felére keltezhető. Egyik legjelentősebb temetkezése egy 8–9 éves gyermek sírja, amelyből viseleti helyzetben került elő egy katonai övgarnitúra (*cingulum militare*). A késő római időszakban e tárgytypus a katonai rang és tisztség jelképe volt, így jelenléte az elhunyt családjának magasabb társadalmi státuszára enged következtetni (KISS & LIBOR 2024). A temető közvetlen közelében feltárt mészegető kemence és kapcsolódó objektumok a villagazdasághoz köthető ipari tevékenységről tesznek tanúbizonyságot, és feltehetően a 4. századi építkezésekhez szükséges mész előállítását szolgálták.

A bodajki villagazdaság kutatása jól példázza, hogy a közösségi régészet keretében, civilek aktív közreműködésével olyan hosszú távú, komplex kutatási program is sikeresen megvalósítható, amely kizárólag az intézményi erőforrásokra támaszkodva csak korlátozottan lenne kivitelezhető.

2. kép: Sírbontás önkéntesek és régészek közreműködésével a 2025. évi Bodajk–proletár-földeki tervásatáson
(fotó: Agócs Nándor)

Bakonykúti tervásatások – lesz-e vajon régészeti bemutatóhelye a középkori templomnak?

Bakonykúti–Szentegyházi-dűlő lelőhelyen található középkori templomot és a közelében fekvő római kori épületet először 1884-ben Zichy Paulina grófnő kutatta. A 21. századi tervásatásokat megelőzően 2021-ben két alkalommal végeztünk önkéntesekkel műszeres leletfelderítést (fémkeresőzést), valamint Stibrányi Máté vezetésével geofizikai felmérés is folyt a templom területén. Ekkor került sor Kuti templomának egyértelmű azonosítására, mivel a vizsgálatok kirajzolták az egyházi épület alaprajzát a cintermet övező fallal együtt. Az ezt követő tervásatások célja a Zichy Paulina-féle ásatások hitelesítése és az Országos Kéktúra útvonala mellett elhelyezkedő lelőhelyen egy majdani régészeti bemutatóhely létesítését előkészítő kutatás volt.

2023-ban Reich Szabina és Szücsi Frigyes vezetésével feltárták a templom teljes északnyugati oldalát. Az egyhajós, egyenes szentélyzáródású templom esetében két építési periódust sikerült elkülöníteni. A második periódus során a templomhajót délnyugati irányban 5,4 méterrel bővítették (REICH 2023, 99–100).

2025-ben Berek Veronika és Szücsi Frigyes vezetésével a templom délkeleti oldalának ásatására került

sor. A templomhajóra nyitott szelvényben nagy valószínűséggel sikerült azonosítani Zichy Paulina korábbi kutatási szelvényét. A templom falait teljesen kibontották, és a templom közepén, a felszíntől számított 110 cm mélységben egy szabályos, téglalap alakú beásás – *osszárium* – jelentkezett, amelyből nagy mennyiségű embercsont került elő.

A délnyugati bővítés területén több temetkezést is feltárássra került, amelyek közül az egyik sírból 15–16. századra keltezhető pártaveret töredékei kerültek elő. A fémkeresős kutatások és a feltárások során előkerült leletek alapján kijelenthető, hogy a templom és a körülötte elhelyezkedő temető legkésőbb a 12. századtól legalább a 15. század végéig használatban volt.

Az önkéntesek segítségével zajló kutatások eredményeképpen minden szükséges tudományos információ rendelkezésre áll egy hiteles régészeti bemutatóhely létesítéséhez a festői szépségű tájon. Az önkormányzat és a terület tulajdonosai között kezdeményezett ingatlancsere azonban nem valósult meg, így – a területhasználó támogató hozzáállása ellenére – a magántulajdonban maradt területen létesítendő bemutatóhelyre pályázati lehetőség nincs, a kicsiny falu önkormányzatának anyagi lehetőségeit pedig meghaladja a szükséges beruházás.

3. kép: Nyílt napon látogatók tekintik meg a bakonykúti tervásatást 2023-ban

Kincsesbányai kutatások – a közösség kincse és a kincs közössége

Kincsesbánya–Vaskapu-hegy lelőhely első régészeti felmérésére 1997-ben került sor Terei György vezetésével, ezt követően azonban a terület hosszú évekre a kutatások látókörén kívül maradt (TEREI *et al.* 2011, 67). A lelőhely kutatása 2024-ben folytatódott, amikor két alkalommal is fémkeresős régészeti kutatást végeztünk a területen (REICH 2025, 125–128). Ennek során számos jelentős régészeti lelet került elő, így a 779 ezüst dénárból álló éremkincs, amelyet a 13. század végén, a II. Ottokár Magyar Királyság elleni 1273-as hadjárata során rejtettek el.

4. kép: Önkéntesek munka közben a 2025-ös kincsesbányai feltáráson

A fémkeresős kutatás eredményeire alapozva 2025-ben tervásatást végeztünk. Az akkor még erődítményként értelmezett maradványoknál három kutatászondát nyitottunk. A feltárás során egyértelművé vált, hogy amit korábban várként azonosítottak, az valójában egy középkori templom, valamint a hozzá tartozó, kerítőfallal övezett templomkörüli temető maradványa. Az előkerült leletek és régészeti jelenségek alapján a templomot és temetőjét a 12. századtól egészen a 15–16. század fordulójáig folyamatosan használták.

A kutatás megvalósításában Községi Régészeti Programunk önkéntesei mellett munkatársunk, Ilku

Máté vezetésével a helyi lakosokból álló Vaskapu Vár Baráti Kör tagjai is aktívan részt vettek. Az önkéntesek nemcsak a régészeti kutatások során nyújtottak jelentős segítséget, hanem folyamatosan gondoskodnak a lelőhely rendben tartásáról is. A Vaskapu-hegyen eddig végzett közös munka kiváló példája annak, hogy az elkötelezett helyi közösségek és a közösségi régészet önkéntesei milyen fontos szerepet töltenek be kulturális örökségünk megőrzésében és védelmében.

Mentő feltárások – régészeti helyszínelések

2022-ben egy múzeumbarát fémkeresős értesítése nyomán illegális rablóásatás nyomait azonosítottuk a Székesfehérvár–Rác-szerűk római kori lelőhelyen. A közösségi régészeti program önkénteseinek bevonása lehetővé tette a bejelentésre történő gyors reagálást, valamint a bolygatott terület régészeti vizsgálatának azonnali megkezdését. A lelőhelyen végzett mentőfeltárást fém-detektoros kutatás és geofizikai felmérés egészítette ki, amelyek eredményeként pontosítottuk a 2–3. századi római villagazdaság kiterjedését, valamint azonosításra került egy nagyméretű, téglalap alaprajzú épület, feltehetően a *villa rustica* főépülete. A mentőfeltárást rétegtani megfigyelései alapján az épület több építési periódusa vált elkülöníthetővé (Kiss 2022b, 53).

Ugyancsak 2022-ben két lakossági bejelentés is érkezett a Szent István Király Múzeumhoz – közülük az egyik a közösségi régészeti programunk regisztrált tagjától –, hogy a bodajki Kálvária-dombon árokásás közben embercsontok láttak napvilágot. Ennek köszönhetően kerülhetett sor a megbolygatott sírok mentő feltáráására, amelynek keretében egy eddig teljesen ismeretlen középkori – jellege alapján templom körüli – temetőt azonosítottunk (Szücsi 2022, 44). Két embercsont radiokarbon kormeghatározása alapján a temetőt a 11–12. században legalább másfél évszázadon át használták, ami közvetve igazolja az eddig meg nem talált Árpád-kori templom létezését. A korábbi minta radiokarbon vizsgálata alapján az eltemetett egyén 95,4%-os valószínűséggel 994 és 1028 között hunyt el, tehát Szent István király kortársaként élt. Különösen izgalmas ez az adat a helyi – már a 17. század végén lejegyzett – néphagyomány tükrében, miszerint Szent István itt kápolnát alapított, és különös tisztelettel viseltetett a hely iránt...

ÖSSZEFOGLALÁS

A közösségi régészeti programba tömörülő önkéntesek egy új, aktív múzeumbarát közösséggé váltak, akik a régészeti munka szinte minden fázisában részt vesznek. Szabadidejüket hasonló érdeklődésű emberek között, tanulással-képzéssel, értékmentő és értékalkotó régészeti ügyeket támogatva, minőségi időként tölthetik el. Az adott korszakkal foglalkozó régészekről első kézből és testközelből ismerkedhetnek meg őrseink hagyatékával, mindannyiunk közös régészeti örökségével.

Az ismertett eredmények mellett a közösségi régészeti program működtetése során számos kihívással is szembe kell néznünk. A fenntartható működést a korlátozott kapacitások mellett az is nehezíti, hogy a közösségi régészet szakmai és társadalmi értéke nem minden esetben kap megfelelő intézményi elismerést és támogatást. Ez hosszabb távon a program fejlődési lehetőségeit is korlátozhatja.

Cikkünkben a teljesség igénye nélkül igyekeztünk körképet adni arról, hogy mit adott az örökségvédelemnek, a tudománynak és a régészeti eredmények társadalmasításához a Szent István Király Múzeum közösségi régészeti programjának népes csapata. Lelelőhelyek százas nagyságrendű azonosítása műholdképekről, tömördek mennyiségű topográfiai információ a lelőhelyek csoportos fém-detektoros terepbejárásából, a felsorolt lelőhelyek közösségi régészeti feltárása, több „gyorsreagálású” mentő feltárást, az ezekről tartott, illetve megjelentetett tudományos és ismeretterjesztő előadások és cikkek sokasága, a megrendezett kiállítások, valamint az e projektek köré szerveződő közösségekkel a helyi és a nemzeti identitás erősítése – mindez sehol sem lenne a közösségi régészeti programunk 2020 óta tartó működtetése nélkül.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak az önkénteseknek, akik az elmúlt évek során bármilyen formában hozzájárultak projektjeink megvalósításához, valamint mindazon intézményeknek, szervezeteknek és magánszemélyeknek, akik kutatásaink lebonyolítását lehetővé tették és támogatták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kiss, A. & Libor, Cs. (2024). Late Roman Grave from Bodajk. In Csirke, O. (ed.), “you must lean towards where the power of your talent draws you” *Studies for Sylvia Palágyi on her 80th birthday*, Veszprém: Laczkó Dezső Múzeum, 139–154.
- Kiss, A. (2022a). Bodajk, Proletár-földek I. tervásatás. *Alba Regia* 50, 55.
- Kiss, A. (2022b). Székesfehérvár, Rác-szérűk mentő feltárás. *Alba Regia* 50, 53.
- Kiss, A. (2023). Bodajk, Proletár-földek I. tervásatás. *Alba Regia* 51, 102.
- Reich, Sz. (2023). Bakonykúti, Szentegyházi-dűlő (033/1–2 hrsz.) tervásatás. *Alba Regia* 51, 99–100.
- Reich, Sz. (2025). A Keleti-Bakony mélyén megbúvó erődítmény. Előzetes jelentés a Kincsesbánya határában fekvő vár kutatásáról. *Castrum. A Castrum Bene Egyesület folyóirata* 28/1–2, 125–128.
- Szücsi, F. (2020). Egy különleges avar kori temető és a közösségi régészet. A csákberény-orondpusztai tervásatás első eredményei. *Lancea Regis. A Közösségi Régészeti Egyesület Közleményei* 2, 1–11.
- Szücsi, F. (2022). Bodajk, Kálvária mentő feltárás. *Alba Regia* 50, 44.
- Szücsi, F. (2023). The 9th Century Chronology under Fire? Remarks on the Chronology of the Spiral and Multiple S-Ended Pendants. In Mărginean, F., Romat, S., Băcuet-Crișan, D., László, K. & Stanciu, I. (eds.), *The Power of Fire in the Middle Ages (7th–14th Centuries). Proceedings of the International Conference The Power of Fire in the Middle Ages (7th–14th Centuries). Székesfehérvár 14th – 16th October 2022. Orbis Mediaevalis IV. Cluj-Napoca–Budapest: Editura Mega – Martin Opitz Kiadó, 207–226.*
- Szücsi, F. (2025). *Az avar kori Mezőföld. Temetkezési szokások, tárgyi kultúra és településtörténet a temetők tükrében*. Székesfehérvár: Siklósi Gyula Várostartó Kutatóközpont.
- Szücsi, F. (2026). Adatok a késő népvándorlás kori spirálcüngös és többszörös S-végű karikák időrendjéhez. In Hága, T. K., Kolozsi, B. & Nagy, E. Gy. (eds.), *Sötét idők mesterei. A 2023-ban Debrecenben megrendezett konferencia kiadványa. Tempora Obscura* 6. Debrecen: Déri Múzeum Régészeti Tára, 71–93.
- Szücsi, F. & Kiss, A. (2021). A székesfehérvári Szent István Király Múzeum közösségi régészeti programja. A Program kialakulása, működése és eredményei. *Magyar Régészet* 10 (2), 89–96.
- Szücsi, F., Libor, Cs. & Lencsés, Zs. (2024). Avar kori többes temetkezések a Mezőföldön. *Alba Regia* 52, 293–315.
- Terei, G., Nováki, G., Mráv, Z., Feld, I. & Sárközy, S. (2011). Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig. *Magyarország várainak topográfiája* 3. Budapest: Castrum Bene Egyesület; Civertan Bt., 67.